

Сјећање Благоје Ђукића и Душана Мећаве

Мирко Димић

Кустос, ЈУ СП Доња Градина;
mirkodimic@jusp-donjagradina.org

Кратки научни рад (приређивање грађе)

УДК 343.819.5(497.13):821.163.41-94

DOI 10.7251/TOP2006041D

Апстракт: Благоја Ђукић (1928) из села Клековци свједочи о логорисању своје породице љета 1942. године. Сјећање Душана Мећаве (1932) из села Доња Градина има посебну вриједност јер говори о Доњој Градини послје завршетка рата 1945. Остаци које су усташе оставиле за собом потврђују сву монструозност Концентрационог логора Јасеновац и његовог највећег стратишта у Доњој Градини.

Кључне ријечи: усташе, партизани, логор, Срби, Јасеновац, Славонија, села, Доња Градина, Клековци

Сјећања су снимљена током теренског рада у августу 2019. године на подручју општине Козарска Дубица. Поред фотографисања појединих стратишта, аутор је снимио два свједочанства. Вриједност оваквих сјећања су значајна јер допуњују локалну историју, реконструишу живот породица и дају потпунију слику стварног живота у наведеном периоду. Кроз лични доживљај добија се слика о страдању коју читалац може да повеже са собом и својом породицом и тиме створи одређен облик емпатије.

Сјећање Благоје Ђукића¹

Кроз методологију покушали смо да потврдимо дијелове сјећања који су провјерљиви и тиме да потврдимо тврдње које је изнио Благоја Ђукић. Издвојили смо више дијелова сјећања, да би читаоцу било јасније оно о чему се говори. За период до јуна 1942. године, поред основних биографских података, Благоја говори о нападу на усташку

¹ Knjiga video-zapisa, JUSP-VS-48, Благоја Ђукић, 30.7.2019.

жандармеријску станицу у селу Драксенић. Потом о интернацији своје породице током и завршетком борби на планини Козари, љета 1942. године, о проласку кроз више логора и раздвајање мушкараца од жена и дјеце. Очевидац је одвођења мушкараца из Церовљана, међу којима је био и његов отац. Из Церовљана су депортирани и распоређени по селима у Славонији. Сјећа се на свакодневног живота и борбе између усташа и партизана на подручју гдје је била распоређена породица Ђукић и, на крају, повратка у родно село, гдје су остали до завршетка рата и успјели да преживе.

Транскрипт сјећања

Ја сам Благоја Ђукић из села Клековаца.² Рођен сам '28,³ отац Милинко, мајка Мара. Имао сестру једну, млађа од мене седам година, звала се Милица. Ишао сам у школу у Гуњевце⁴ и туј сам завршио, нисам пуне четири године. Јер се заратило и тако да нисам добио дипломе. Био мој отац у тим четницима,⁵ ударили на касарну у Драксенићу⁶, пошто је моја мати отале родом. Ратко Крнета,⁷ не знам је ли из Срефлија, он је долазио код мог оца – ајде извиди колико има жандара – пошто је мати отале родом па имамо на основу чега долазити. Пролазимо крај те касарне, а Ђуро Пољарац, он је старији од мене дечкић, он пред том жандарском зградом туј, играју се дјеца. А пошто је позна-

---

² Село Клековци, по опису проте Славка Вујасиновић, налази се између Раковице и Моштанице. Иако не казује, прота вјероватно мисли на двије рјечице. Потом пише да се налази источно од Босанске Дубице. Године 1848. село је имало 12 кућа, а у 1941. години око 200. Име је добило од кметова који су се доселили из Босанског Петровца, по планини Клековачи. Међу тим насељеницима су били: Грујићи, Вујасиновићи, Којановићи, Петковићи звани Рожине, Милошевићи, Кајићи итд. Бањци су дошли од Кључа. Послије 1878. године доселило се доста Срба из Лике: Марићи, Свилари, Чанци, Вурдеље, Ловрићи, Митрашиновићи, Кончар, Бига, Миљановић, Хрњак, Глумац, Варињак, Марел. Село је било насељено већински српским православним становништвом. Славко Вујасиновић, *Срби као птице*, мемоари, приредио Симо Брдар, Бања Лука 1994, 201.

³ Рођен је 19. априла 1931, *Матични уред*, Општина Козарска Дубица.

⁴ Основана је послје 1918. године у једној сеоској кући, иако је комисија одобрила као условну, по мишљењу проте она то није била. С. Вујасиновић, *н. д.*, 121.

вао мене и ћаћу, долази нами и сједа са нама у кола. Ћаћа њега пита има ли жандара. Треба сада на њих ударити. И тако тај Ђуро исприча ћаћи. Не знам о чему се ради и ћаћа покупи податке, дође код старца и бабе и попричао са њима, сјели у кола и идемо назад. Опет крај те касарне, туј сада ко мало засто да он осмотри. Важно је било дочепати се оружја. Мало засто, а отуд један жандар да иде, да не смије стајати.

Кренџо ћаћа и дошли ми у Клековце, ето ти Ратка Крнете. А они дошли као четници пошто је пшеница велика, ћаћа не смије отићи њима него мене шаље да им носим воде, они леже у шеници, има њих доста. Дошли да он извиди ударити ноћас на касарну, разоружати, неће их побити, само нек дају оружје оружје и поскидати их голе. Почело се смркатати, Ратко Крнета је био вођа те групе и одоше. Опколили касарну и купили оружје. Када су се вратили, видио сам шта су добијели, одијела њиова. Већином били Хрвати, у то вријеме само су Хрвати постављани. Видим ја оружја хрпа, мој отац добио пиштољ, бацио када је полазио, бацио га за шталу у живицу. Послије рата када су орали нашли су га. Тако ће бити да су они расподијели оружје. Касније су ударили авиони, бацали неке летке.⁸ Није борбе било, само су авиони наишли и бацали летке. Ми дјеца купимо то, мене баба пита -дијете шта ту пише. Пише да идемо Уни и Сави док се Козара не пречисти

⁵ Овај назив за устанике не треба да буни читаоца. На подручју Босанске Дубице 1941-1945. дјелују партизани у Другом крајишком народноослободилачком одреду, из којег ће се формирати више бригада. Увидом у спискове бораца, као и погинулих, јасно је да су борци овог одреда били доминантно српске националности. Потребно је појаснити да у почетку устанка, крајем јула и почетком августа 1941, он има народни карактер. Многи борци немају обиљежја као ни војничких униформи, многи су у борбе кренули са пољопривредним алаткама. У њемачким документима, као и усташким, устаници се називају четници, комунисти-четници, као и банде. Погледати: Славко Одић, Славко Комарица, *Зашто Јасеновац није ослобођен*, Београд 2005, 66; Тања Тулековић, *Драксенић 1941-1945*, Доња Градина 2016, 33.

⁶ Бивша жандармеријска станица у селу Драксенић из доба Краљевине Југославије; усташе су је претвориле у сједиште посаде као важног пункта на путу Босанска Дубица - Босанска Градишка. Т. Тулековић, *н. д.*, 29-31.

⁷ Ратко Крнета из села Срефлија један је од људи који је био задужен за сакупљање оружја и припремања устанка у селу Срефлије. Dragutin Ćurguz, Milorad Vignjević, *Drugi krajiški narodnooslobodilački (kozarski) odred „Mladen Stojanović“*, Prijedor 1982, 77.

⁸ Примјерци се могу погледати у Меморијалном музеју Мраковица као дио сталне поставке.

од партизана па ћемо ми бити враћени назад кућама. Јест врага тамо, на Липовој греди гдје је сада бензинска, туј смо шћерани и били пет-нест дана. Дође отац по ноћи, нас нико не чува, мого си ићи куд оћеш али не смијеш ићи. Неће он да иде од нас, ми за Дубицу равно за Дубицу у Дубици преко моста узеше оца из кола, он мени пребаци узде право преко моста.

Колона ишла и он само баца узде мени, два усташе њега попадоше и ми одешмо преко. Када смо дошли преко моста лијево горе за Дубицу, доље на Церовљане⁹. Дошли на Церовљане, онда ће тај Милован¹⁰ други или трећи дан туј су доћерани сви људи који су одузимани у Дубици и постројени туј сједе цијели дан и ноћ нико се не смије дигнути. Краву смо имали, ја напасо краву доље код пруге. Туче није било ни тада. Жута униформа „У“ на лијевој и десној крагни и на чело. Били смо једно 10-15 дана на Церовљанима, „пакујте сада, идете кућама покрет, покрет“ и попаковали ми то све. Када смо попаковали, они су дан прије оћерали који су одвојени и стрељани на Уријама,¹¹ то сам касније сазнао. У Дубици смо имали доброг пријатеља, ће видио сам Ми-

⁹ На основу мапе коју је издала здравствена служба НДХ, приказ пребјеглица у збирним логорима са подручја Козаре и Просаре. У Церовљанима је логорисано 26.000 хиљада људи. Milan Bulajić, *Ustaški zločin genocida i suđenje Andriji Artukoviću 1986. godine II*, Београд 1988, 64-65. Овдје се јасно може препознати пропаганда НДХ да се умјесто логорисаног цивилног становништва српске националности помињу пребјеглице. На мапи се јасно виде сви логори из састава Концентрационог логора Јасеновац, као и они који су основани за вријеме борби на планини Козари јуна-јула 1942. Један од таквих је био и логор Церовљани (напомена аутора).

¹⁰ Мисли на Милована Јекића из села Срефлије, у почетку једног од организатора устанка у селу Срефлије, да би касније усташким властима откривао ко је био у партизанима, након борби на планини Козари. Усташе су огроман број заробљеника, који су на овај начин показивања препознати, стрељали на већ добро познатим стратиштима у Козарској Дубици као што су гробље Урије или пилана Уна. Потом је од стране усташа логорисан и депортован у логоре у Норвешкој. На списку преживјелих води се под редним бројем 282. Милорад Ашковић, Благоје Маринковић, Љубомир Петровић, *У логорима у северној Норвешкој*, Београд 1979, 418. Послије рата осуђен је на вишегодишњу робију. D. Curguz M. Vignjević, *n.d.*, 77. Судбина Милована Јекића још је један показатељ како се НДХ и усташе односиле према Србима који су сарађивали са усташким властима.

¹¹ Мирко Димић, „Православно гробље Урије у Босанској Дубици -стратиште српског становништва за вријеме НДХ“, *Топола IV*, Часопис ЈУ Спомен-подручја Доња Градина, Доња Градина 2018, 62-76.

линка¹² у строју иду на Урије само је овако мано главом на ме. Кад смо ми дошли, тај Ђуро Пуцар мислим да се презивао, који је познавао нас и видио оца да иде у строју свезаних рука на леђима, само је одмахнуо главом. Он је рекао колоне су пролазиле на Урије и вођене на стрељања.

Ми сада мислимо идемо кућама, када смо дошли право идемо у Уштицу, туј смо били петнест дана, са нашим стварима. Све то тако ту ложиш ватру, кувај јести.

Пошто је моја баба родом из Градине, имала другарице, та једна доносила нама свашта, нешто је доносила хране. Када једно јутро дође она плачна. Ано, каже, имаш ли мушке дјеце, облачи у женско одијело. Сву мушку дјецу одузимају када пређу тамо. Оне мени скину, обуку женско одијело. Покрет, све остаје кола, коњи, стока. Каже покрет, попртили ко је шта могао носити на скелу. Око педесет људи, велика скела, четверо кола примала. Превезе нас тамо, које жене нису знале да обуку женско одијело, Гојко Губић, Раде Бабић. Касније сазнали који су то већ одузети у једно двориште у Јасеновцу, ту их набило. Када смо ми наишли њихова је мати била са нама, они угледали матер, а неки шепави усташа шета да они не би изашли. Када се окренуо, они улете, неко повика утекоше двојица, раја крије њих на станици жељезничку. Ми на станици, вагони стоје, то је дугачко има 50-60 вагона, само нас гони крајем и товари у те вагоне. Иде тај усташа и оволико оставља врата а унутра вруће, сјећам се добро да је био 27. јули. Толика врућина била, унутра се даве људи. Пошто је моја баба старија жена, примакла се вратима и шета усташа поред вагона, а баба ће ја чучим крај бабе. Када је он дошао поред нас, Иво каже он се окрену гледа вако –одакле, Ано, ти туј, он је Јасеновчанин.

¹²

По сјећању, отац Милинко је убијен на гробљу Урије јула 1942. године. У списковима жртава у првом Музеја жртава геноцида из Београда наводи се Ђукић (Драгутин) Милинко, 1899-1942, убијен у Клековцима, Србин, www.muzejgenocida.rs, *Popis žrtava drugog svjetskog rata u BiH, opština Bosanska Dubica, naselje Klekovci pdf format*, 352. У попису Самарције, Ђукић (Драгутин) Милинко, 1899-1942, Клековци и као друга жртва, Милинко Ђукић, 1912-1942, Земун. Dušan D. Samardžija, *Bosanskodubičko područje u NOR-u i socijalističkoj revoluciji 1941-1945*, Bosanska Dubica 1984, 400. На основу овог сјећања могу се исправити и наведени пописи, тачније мјесто убиства жртве, као и два пута навођено име жртве, иако су година рођења и мјесто страдања различити. По аутору, ради се о једној жртви, јер су у селу Клековци постајале двије породице са презименом Ђукић. Ово је аутору усмено рекао Благоја Ђукић током снимања.

Њега баба замоли, Иво брате, би ли могли добити кап воде, погорашмо овдје. Би, дај посуду, имаш ли ко да иде донијети, имам ову малу. Даде ми двије тепсије, ај горе ено ти горе бунара. Иво опет са бабом прича куда ћемо ми. Каже - не знам ја мислим да ћете за Њемачку, али није тачно. Смркло се, затворише вагоне и воз крену цијелу ноћ, већ свањива и свануло кроз оне прозорчиће, види се.

Брежуљак један крај цесте на том брежуљку, сто на столу, чаша и воде иде још један жутоња. Долазимо у Сијерач,¹³ он нама одржи говор, каже - сада идете у партизанске шаке, уколико будете сарађивали са партизанима попићу вас ко ову чашу воде, и попи ту чашу воде. Иду шест усташа са шест пушкомитраљеза и два иду пред нама, два са стране, а два чекају да се колона формира па ће они озад. Видим ја тај кланац, подугачко је. Тај кланац, долазе до тог кланца те усташе и кажу ајте, ја сам се провуко у прву линију и каже ајте. Ја изашо горе и чекам када ће почети пуцати, дођеше двојица, не пуцају. Ајте ето вам ваши партизани, сада никоме није јасно сад шта је, тако ми лежимо горе, изашла мати са двије тетке, било нас је једно 500-600. Пар кућа види се тамо, стојимо, кад иду два партизана. Одјећа није војничка, цивили, али имају пушке, иду од села право нами. Кад моја мати се диже - јој Драгица брате, Драгица Тркуља из Божића.¹⁴ Има ли још нашег народа, има, ово су све наши отуда... љубе се оне, и ми горе у село. Цијелу ноћ играло кола, пјесма, нико нас није дирао. Отале сутрадан долазе људи из села Бастаји,¹⁵ Кореничани,¹⁶ српска села, и нас воде, товаре нас у кола и тако нас раселе по селима. Туј смо остали и туј смо дочекали, били смо придијељени код Воје Жарковића. Имао два синчића, имао према шуми виноград, ту сам ишао у тај виноград. Туј смо остали дуго.

Ја једно јутро чуво краву и бика и гонио преко цесте. Ја њих поколијенчио и они пасу, ја у једном поточићу ћапам, како ја то радим. Иде од Бјеловара цеста, погледам колона, црни се цеста иде. Ја сам одмах помислио усташе. Ја ништа, отколијенчити краву и бика свезати у тај поточић, а ту има пропуст, туда ћу побјећи, како сам ја то урадио, брина је тамо. Ја ништа, када сам ја долетио срећа нису гледали ја се

¹³ Сирач, село у близини Дарувара у Републици Хрватској (н. а.).

¹⁴ Драгица Тркуља из села Божићи, погинула у борбама, D. Ćurguz, M. Vignjević, *n. d.*, 80.

¹⁵ Села Велики и Мали Бастаји у близини Дарувара (н. а.).

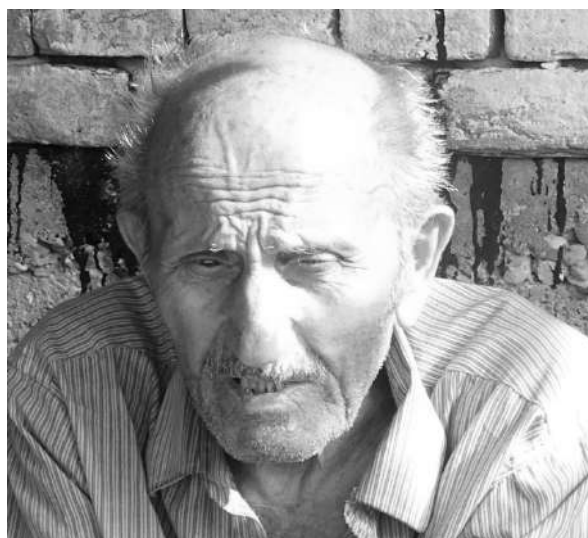
¹⁶ Сусједно село горе наведених (н. а.).

провуко. Ја је пребацио, горе је село Корјеничани. Када су они окренули пуцати. Ја долетио у село, село пусто, нема нигдје никога.

И ја сад, горе је шума, тога газде виноград, има кућица, мала ја мислио они су у кућици –нема никога. Ја даље у шуму, сад су ови мислили да сам ја погинуо. Тад је Љубана Рокића мати погинула¹⁷. Ја летим иза грма, лежи жена из грма, ја прескочи преко ње, нисам ја знао ко је она. Ја улетио у ту шуму, каже тетка – јој, ево Благоје. Онда сам сазнао да је то Љубанова мати била. Опљачкали село, а тај бик и крава остали гдје сам их свезао. Већ је то 1943, презимили били. Обавезно је било, када се запуца, сви у шуму. Бастаји, Коренчани, Цјеплац, то су та села. Ми смо ту остали дуго, када је дошла вијест да се иде у Новску водити пропусницу да се враћамо назад кућама. Мораш ићи у Новску уписати колико чељади. И мати се дигне и тетка и још жена и у Новску пјешице у општину казати окле су. Ко је казао да је из Градине, тај газда био у том одбору. Ко је рекао да је из Градине, тамо уписали гдје требаш изићи, ко за Дубицу, тај за Дубицу. Многи се људи преварили, Градинци па и неки Драксенћани рекли да су из Градине. Када је газда дошао каже – не говорите, Маро, да сте из Градине. Ко је сишао у Градину, одмах су их побили. Ко је за Дубицу, чекали фијакери муслимани, неки Омер Букало чекао нас фијакером. Маро, каже, ајде вамо поведи. Има нас двоје дјеце, мати, двије тетке, и у Дубицу нашу.

Дошли у Дубицу, тај ће нас Омер водити својој кући а и ту чекају усташе, скидају са фијакера. А тај Омер каже поћеше они колима, двије тетке, цуре лијепе, а он, не ово је моја и оћера их пуче коње и доведе нас својој кући. Туј ћемо преноћати. Кућа код млина. И ми код њега, свануло, пуна кола сијена, запрежна кола, шта је доље не знамо ништа. Каже, ајте пакујте прње и идете у Клековце. Не бојте се ништа, ја вас возим до Моштанице, има и сад тај мост, даље не смије, горе су партизани. Кад он скину сијено, има кромпира, гра, десет кила. Каже, ајте својој кући, није, каже, ваша кућа изгорела. Јопе бјежи, сада ударе усташе, сад партизани. Ми смо били у Војскови у Злојутровој кући, нисмо смјели остати у Клековцима. Само сам видио када смо били у Војсковој, онда су из Орахове минирали цркву у Пуцарима¹⁸. Ја и Боро видимо ми тамо једноч се разбјежаше људи, најприје се виђе дим и неста цркве, ја гледо очима. То је био и крај рата.

¹⁷ Презиме Рокић је често и појављује се у селима Доња Градина, Драксенић, тако да је веома тешко аутору утврдити о којој је жртви овде ријеч (н. а.).

Благоја (Милинко) Ђукић (1928)

Аутор фотографије: Мирко Димић, 30. августа 2019. ЈУСП Доња Градина, Збирка фотографија, неинвентарисано

¹⁸

То је и посљедњи напад усташких снага на територију поткозарских села. Приликом овог напада на подручју Босанске Дубице убијено је 122 цивила, од тога 96 на подручју села Гуњевци, Клековци и Срефлије, од којих 44 дјеце. Мирко Димић, „Страдање српског становништва у селу Гуњевци фебруара 1945. године“, *Топола* III, Часопис ЈУ Спомен-подручја Доња Градина, Доња Градина 2017, 153-166. У периоду 17-19. фебруара 1945. усташе су ушле у село Пуцаре и минирали Цркву Свете Петке, саграђену 1911, С. Вујасиновић, *н. д.*, 117. У фотомонографији о страдању Српске православне цркве у НДХ не постоји податак о Цркви Св. Петке у селу Пуцари. Јован Мирковић, *Страдање Српске православне цркве у Независној Држави Хрватској*, Београд 2016. Храм Преподобне Мајке Параскеве (Света Петка) обновљен је 2006. године на мјесту претходно порушене цркве. Гојко Слијепчевић, *Кроз васкрсење светиња козарско-дубичких*, Козарска Дубица 2016, 203.

Сјећање Душана Мећава¹⁹

Као и у претходном сјећању, користили смо научни апарат да бисмо потврдили тврдње Душана Мећава. Поред основних биографских података, свједок говори о борбама крајем 1941. године у селу Доња Градина, потом о бијегу од усташа, заробљавању током лjeta 1942. и логорисању, проласку кроз више логора у саставу Концентрационог логора Јасеновац и смјештању у села по Славонији. Дио породице Мећава, који је преживио, успио се вратити у родно село.

Транскрипт сјећања

Душан Мећава, село Доња Градина,²⁰ рођен сам '32.²¹ године. Имао сам фамилију, било нас је четворо дјеце, још једну сестру и брата стричевића. Матери је име Ката, ћаћи Ђоко²², сестра Стоја која је погинула у партизанима²³, брат је Милан умро послџе рата, сестра Ката, брат најмлађи Богдан²⁴ умро у Славонији, преминуо када смо изашли из логора '42. Био сам мали, а имали смо волове. Имали смо 26 дулума земље. Кућица мала риглована, имали смо два вола и краву, једну крмачу. Пошао сам у школу, под тополом је била школа, учитељица је била Бојана. Била некада жандармеријска касарна па је претворена у школу. Ту је била једна бегова зграда јер је била све бегова земља, то су ми причали стари²⁵. Када је прављен насип нашли смо остатке те зграде. Школа је порушена за вријеме рата. Сјећам се тих првих, туј је био глогџ пред Рокића кућом, ту се људи скупљали пред

---

¹⁹ Књџга video-zapisa, JUSP-VS-49, Душан Мећава, 30.7.2019.

²⁰ Прошлост села погледати у Тања Тулековић, „Село Доња Градина“, *Топола*, Часопис ЈУ. Спомен- подручја Доња Градина, година 1, свеска 1, Доња Градина 2015, 13-27. и Дејан Мотл, *Доња Градина, од села до меморијала*, Доња Градина 2016, 6-19.

²¹ Рођен је 20. августа 1932, *Матични уред*, Општина Козарска Дубица.

²² Мећава (Које) Ђоко, 1883-1942, Земун, D. Samardžija, n.d., 335.

²³ Мећава (Ђоке) Стоја, 1928-1944, Осџек, Исто, 332.

²⁴ Мећава (Ђоке) Богдан, 1940-1942, Земун, Исто, 335. По сјећању, Богдан је преминуо у Славонији. Иако није убијен због малог узраста и ситуације у којој се наша породица Мећава, може се сматрати жртвом Независне Државе Хрватске. Сахрањен је у селу Јеминовац, без обиљежја.

рат. Ту сам чуо да ће бити неки велики рат. То је пред рат било, '41. и '40, ишао сам на лиман²⁶ са ћаћом копати курузе.

Данашње спомен-подручје. Када усташе долазе била је зима. То ми је ћаћа рекао, то су усташе. Причао тај Никола што је био кнез, каже кум Ђоко ми ћемо морати бјегати из Градине. Прије тога дошли су партизани. Била су два дућана под тополом, Илија Вукић и Раде Мећава. Био је Ратко Крнета,²⁷ одмах је отишао Милан Вукић,²⁸ био каплар, командир чете касније, Чедо Милошевић²⁹. Они су дошли када су усташе дошле. Прешли су преко моста, чамчићем, и кажу мом ћаћи - докле су те банде стигле, они су под тополом. И он каже Ратко - ту су неће, не иди путем, иди башчом. Једни су прошли до Илијине куће, ви-

²⁵ Највећи дио територије села Доња Градина до 1918. године био је у власништву највећег земљопосједника у земљи Рагиб-бега Џинића. Д. Мотл, *н. д.*, 18. Вјероватно је поменути бег у селу Доња Градина имао зграду или неки други објекат изграђен за своје потребе.

²⁶ Називи за локалитете масовних гробница у Доњој Градини могу се сврстати у три групе. Прву групу назива масовних гробница додијелио је др Никола Николић, а то су: Чалинка, Лимани, Шиб и Бјелевине. Др Никола Николић, *Јасеновачки логор*, Београд 2015, 591. Репринт издања из 1948. Николићеви називи масовних гробница су називи парцела њива мјештана. За више о парцелама земљишта које су ушле у састав спомен-подручја видјети: Radimir Bulatović, *Koncentracioni logor Jasenovac s posebnim osvrtom na Donju Gradinu*, Sarajevo 1990, 169-172. Прве три групе масовних гробница одговарају данашњим називима гробних поља, а то су: Орловаче, Кошуте, Хрстови и Баре. Бјелевине одговарају гробном пољу Тополе. Послије назива које је додијелио др Николић, ужа зона масовних гробница уређена је акцијом Републичког одбора савеза бораца у периоду 1961-1965. године, када су им додијелени називи слова алфабета. Називи гробних поља упоређено са данашњим називима: а - Орловаче, б - Хрстови, с - Тополе, д - Баре, е - Јасен, ф - Тишина, г - Врбе, х - Бријестови. Гробно поље Кошуте аутор није могао одредити гдје је сврстано и да ли је уопште означено као посебно гробно поље. *Program uređenja Spomen-područja Donja Gradina*, Urbanistički zavod BiH, Sarajevo 1977, 25, 30-31. Данашњи називи гробних поља потичу из осамдесетих година, Д. Мотл, *н. д.*, 74.

²⁷ Поменути и у претходном сјећању, из села Срефлија. Био је задужен за сакупљање оружја и припрему устанка у Доњим Срефлијама. Dragutin Ćurguz, Milorad Vignjević, *Drugi krajiški narodnooslobodilački (kozarski) odred „Mladen Stojanović“*, Prijedor 1982, 77.

²⁸ Милан Вукић, сељак из Доње Градине, припадник 6. моштаничке чете 2. КНОП одреда. D. Ćurguz, M. Vignjević, *н. д.*, 290-292.

²⁹ Чедо Милошевић, сељак из Доње Градине, исто, 290-292.

дио сам са пута, било их једно 15-20, не знам тачно. За кратко вријеме почела борба.³⁰

Кућа Пере Вукића, 1947.

Ја био на ливади, ћаћа виче бјеж'те кући изгин'ћете. Ми смо ушли у кућу, била та борба. Зашао тај Никола Миљуш, каже мораћете бјежати из Градине. Јест, њих је убило под тополом, причао ми отац, тукли су са јасеновачки кућа. А била је кућа, са куће Милана Корице, партизани су имали митраљез и пробили су зид. Био један човјек који је сарађивао са њима, са усташама, Милан Вукић показао мом ћаћи

³⁰

О борби између усташа и партизана, спаљивању села, прогону и убиствима Срба на подручју села Доња Градина, Драксенић крајем 1941. и почетком 1942. Д. Мотл, *н. д.*, 20-30 и Тања Тулековић, *Драксенић 1941-1945*, Доња Градина 2016, 34-49.

слику Васе Рокића.³¹ Били код Наде Тимарчеве.³² Ошо је ћаћа, мати и сестра нису сијали, дошо је Милан Вукић, каже немојте сијати, немојте се патити, ајте кући. За неколико времена претјерали су партизани из Јабланца хрпу крмака. Било је крмака 200-300 комада³³. Гонили су их од цркве у Међећи.³⁴ Тај мој брат стричевић Мирко је био са њима, он је гонио те крмке, рекао је мом ћаћи – бирај, чича. То сам упамтио. Чича, ево крмача коју год хоћеш, иде велика офанзива, нећете је појести. Ми ту крмачу нисмо заклали, није прошло дуго времена почели прекопавати цесту партизани. Ишао ћаћа, и он је прекопавао. Дошло наређење да се сви пси побију.

³¹ Васо Рокић, сељак из села Доња Градина, по националности Србин. Поменут као сарадник усташа. На овом примјеру аутор ће показати да не треба одбацити литературу која представља Концентрациони логор Јасеновац у другом свјетлу тј. негира његову намјену за истребљење људи. У дјелу новинара из Загреба Игора Вукића који пропагира усташтво и Независну Државу Хрватску, објављен је документ који потврђује ове наводе из сјећања Душана Међаве. Документ се чува у Хрватском државном архиву. Извјештај Министарства унутрашњих послова, број: 15359/41 издан у Загребу 31. децембра 1941. У овом документу се наводи како су четници повели добављача животних намирница за сабирне логоре Јасеновац Васу Рокића са собом. Igor Vukić, *Radni logor Jasenovac*, Zagreb 2018, 54. На основу овог документа може се претпоставити да је Васо Рокић убијен од партизана као усташки сарадник. По ауторовом истраживању, мјештанима села Доња Градина познат је случај Васе Рокића. По сјећању Васе Рокића (1938) из села Доња Градина, који је усмено 18. фебруара 2020. испричао аутору, Васо није био само усташки сарадник већ је сарађивао и са партизанима. Убијен је заједно са сином Ненадом од стране усташа у логору Стара Градишка, када су усташе сазнале да је био доушник и партизана. Друга верзија је да су убијени од стране партизана у Градишци јер су сарађивали са усташама. Ово је аутору усмено рекао Душан Међава 20. фебруара 2020. године. Потребно је нагласити да и Душан и Васо нису очевици страдања већ су то сазнали из прича. У списковима жртва за село Доња Градина наводе се као жртве убијене у Земуну, Рокић Ненад, 1900-1942, Земун и Рокић Васо, 1872-1942, Земун, D. Samardžija, n.d., 336-337. Судбина Васе и сина Ненада је примјер колико је тешко утврдити гдје и како је жртва страдала током 1941-1945. Напад усташа у јануару 1942. имао је свој врхунац у Храму Светог апостола и јеванђелиста Марка у селу Драксенићу, познат још и као „крвава литургија“. Тања Тулековић, *Драксенић 1941-1945*, Доња Градина 2015, 40-55.

³² Презиме Тимарац је на списку жртава из села Међећа. Tanja Tuleković, *The Book From Silence*, Вања Лука 2017, 107. Овај података смо навели да бисмо потврдили постојање презимена Тимарац у селу Међећа (н. а.).

За неколико времена била је велика борба код Међеђе. Између Међеђе и Демировца, нисам гледао, чуо сам пуцње. Био је на стражи Милан Вукић, његов вод, а један вод је био на Клековцима, тако су причали. Погинула су два партизана, сахрањен је један у Демировцу код Димић тополе. То је било пред офанзиву.³⁵ Ми смо били у Међеђој, ја сам отишао код међеђанске цркве, видио сам Милана Вукића, видио сам Симеуновог сина Чеду и био је Мирко, брат стричевић, било њих доста. Чуо сам како причају мати и ћаћа, као им је наређено да ударе преко Млаке да пређу наводно, да преко Млаке пређе, био неки Милановић исто.³⁶ Послије два-три дана иду приколице, усташе, Нијемци. Ударили су од Орахове. Прошле су прво троколице, мотори, за њима иду усташе, Нијемци, има их свакаквије, гледао из авлије, и зађоше, оде народ. Одма купе људи, мора се ићи радити, излазите, не би неколико купе народ, спремајте се док се пречисти. Мати је упрегла воло-

³³ Приликом пресељења српског становништва села Јабланац, превезен је и већи број свиња. У извјештају Другог козарског одреда пише да су партизани заплијенили 208 свиња које су усташе заплијениле од тамошњих Срба. *Зборник докумената и података о Народноослободилачком рату југословенских народа*, Том IV, Књига 4, Београд 1952, 297. У усташком документу, извјештају Главног стожера Министарства домобранства, дјелимично објављеног у раду Милана Радановића, помиње се, поред становништва, и да је пресељено 200 свиња. Milan Radanović, „Glas Koncila – nastavak relativizacije i prikriivanja ustaških zločina na primeru feljtona Igora Vukića (2013)“, *Топола*, Часопис ЈУ Спомен-подручја Доња Градина, година I, свеска 1, Доња Градина 2015, 63-64.

³⁴ Парохијски Храм светих Апостола Петра и Павла, саграђен 1931. године. С Вујасиновић, *н. д.*, 116; Гојко Слијепчевић, *Кроз васкрсење светиња козарско-дубичких*, Козарска Дубица 2016, 188.

³⁵ Борбе од 25. маја до 4. јуна 1942. године. Војни неуспјех усташких јединица као посљедицу имао је логорисање српског становништва Босанске и Хрватске дубице 29/30. маја 1942. у Концентрациони логор Јасеновац. Мирко Димић, „Босанска и Хрватска Дубица 29/30. маја 1942“, *Топола*, часопис ЈУ Спомен-подручја Доња Градина, година V, свеска 1 Доња Градина 2019, 105-164.

³⁶ Ово је уистину и био план руководства партизана са Козаре, да се покуша извршити пробој преко ријеке Саве у Славонију, који је потом напуштен. Mensur Seferović, *Šoša*, Sarajevo 1959, 117. Погледати препис писма Иве Маринковића, које је послао Централном комитету од 13. октобра 1942. Извјештај о дешавањима на Козари током и након борби у којем се помиње поменути план. Mile Dragić, *Tragedija sela Mlake i Jablanca u toku II. svjetskog rata 1941-1945*, Novska 1989, 146.

ве и отишли смо на Церовљане,³⁷ Босанска Дубица - Хрватска Дубица тамо на ливаду. Ја сам видио велику групу људи код Демировца на неком пољу, туј су их сабирали. Ми смо прешли преко моста,³⁸ ишли смо горе ка Костајници и скренули нас на неку ливаду. Наредили су да пустимо волове и краве на пашу. Онда смо ту ноћили, ту је била рпа народа. Били смо ту три недеље. Једно вријеме су дозвољавали. Људи посебно, жене и дјеца посебно. Гледао сам са кола гдје они гањају људе, као вјежбају, једни трче тамо, па их враћају назад.

Сестра је покојна носила јести ћаћи. Дозвољавали да се носи оно што се има, имали смо ту краву. Кувало се на огњишту, ватраложена напољу, они једно вријеме забране. Када су забранили носити јести, било је велико невријеме. Знам да је мати више малога Богдана, како смо лежали под колима, држала га више да га не би утушило вријеме. Било је доста народа, јаукало се да је доста дјеце потушено од времена. Били смо неколико времена, око двадесет дана, онда смо прешли на Уштице³⁹. Моја је мати била из Уштице. Били смо на тратинама, једна ливада само жене и дјеца. Били смо дуго и пустили да иду купати дјецу. Ми се купали, а пријекло је Градина, горјеле су куће Пере Живковића и Митра, то је мати рекла да су њихове куће. Усташе вичу, биле ту двије велике врбе, вичу дајте их вамо нама, а један каже немате ви са њима ништа. Каже један - ајде, дјецо, доста. Ми отишли свако својој фамилији. Једна је Шокица предавала мојој мати јести. Познали се, јој каже мати - Љуба, каже, шта ће бити од нас, каже - сестро Като, ништа ме немој питати, узми ово, ја не смијем бити овде. Били смо ту дуже времена. Онда су рекли покрет. Ми смо пошли, били су ту

³⁷ У Церовљанима је логорисано 26.000 хиљада људи, по процјенама Независне Државе Хрватске. Milan Bulajić, *Ustaški zločin genocida i suđenje Andriji Artukoviću 1986. godine II*, Београд 1988, 64-65.

³⁸ Мост Босанска Дубица - Хрватска Дубица, данашња локација некадашњег дрвеног моста, гранични је прелаз Козарска Дубица - Хрватска Дубица (н. а.).

³⁹ Село до Јасеновца, поред логора који је припадао Концентрационом логору Јасеновац, познато је и као масовно стратиште Рома. Село је прије 1941. године било насељено Србима и Хрватима. Усташе су цјелокупно српско становништво логорисали, да би у њиховим напуштеним имањима направили логор, у који је смјештено заробљено српско становништво Козаре, као и велик број Рома. У селу је постојала и православна црква посвећена Св. цару Константину, коју су усташе порушиле 1941. О поменутој цркви погледати: Јован Мирковић, *Страдање Српске православне цркве у Независној Држави Хрватској*, Београд 2016, 54.

наша два вола, нашла покојна сестра само једног. Повела га да га завеже за кола. Један јој сује мајку српску, лично сам видио својим очима, и каже неће вама више требати ништа и удари вола, утекне тамо. Видјели смо да гоне марву, гдје тјерају на Вишњицу. Онда су нас поћерали на пругу у Јасеновац. Прешли смо компом скелом, могло је преко 100 људи, стајало четири кола коњска, велика скела.⁴⁰

Ми смо били некако призадњи и нисмо могли стати. Ми смо сјели на једном ледику, био воћар шљивик, Крајновића, послје рата сазнао сам чији је. Ми смо јели шљиве, шпице нису биле оформите, јели лишће од шљива, били гладни. Једна Шокица провирила кроз прозор, Марија Станкићева, питала је мати – Марија, знаш ли шта је са мојим? Каже – ја са бандом не диваним, и затворила је прозор. Дошла је компа по нас, прешли смо и код цркве у Јасеновцу католичке,⁴¹ ту су одузимали дјецу мушку старију. Мој је брат био вишљи од мене, каже – шта ће тај богац, пусти га, и гурну га, матер га увуче себи. Дошли смо на станицу, била је велика композиција вагона, касније сам сазнао да су то шталари. Стрпали су нас у вагоне, било је пуно из Градине. Љуба Вукић, Милка Рокић и Коса Вукић, биле три сестре, плакале су јер су им одузели Мирка брата. Један дође, ми смо били на вратима, и отвори врата од вагона, моја мати била уз врата. Био неки Никола, Мате Јерков брат. Пита она њега – Никола, брате, војничко одијело какве ознаке не знам, за каишем је била капа. Каже – Като, сестро, немојте јаукати, свију ће вас ишћерати у логор у Јасеновац, ако вас ућерају у логор, нико није изашао, да знате. Като, не питај ни за кога, ако можеш сачувати своју дјецу, јесу сва дјеца код тебе, јесу ли, није нико одузет – није – добро је, каже. Никола, знаш ли гдје ћемо? Ићете тамо Пожега, Дарувар, Липик по Славонији. Ми смо ошли у Пожегу Славонску, у Вилић Село. Ту је била једна велика зграда, ту је било доста народа када смо ми ушли. Једна је жена, били су ровови око те зграде. Ја сам по ноћи изашао да мокрим, један ме војник усташа, не знам шта је, пита гдје ћеш, мали, бјежи назад, и ја отишао унутра. А једна је жена ушла са других врата и донијела крува. Жене, подајте дјецу сваком помало али немојте ако ко отвори врата да упери прст у мене. Ја ћу

⁴⁰ Као и у сјећању Благоја Ђукића, свједоци на идентичан начин описују скелу, да је на њу могло стати по четворо запрежних кола, која су вукли коњи или волови (н. а.).

⁴¹ Црква Св. Николе. Мића Маčković, Skula Davor Маčković, *Jasenovac na Savi*, Jasenovac 2007, 107.

исто бити са вама, велики славонским кру да, запало и нас мало и ту смо преноћали.

Дошли су цивили са коњима и воловима по нас. Ми смо ошли за село Вучијак, Чечавац, Семировац, та три села⁴². Моја сестра остала на Мајуру на цести Пожега, Градишка. Дошли смо у Јеменовац,⁴³ мало село, било 4-5 кућа у два реда, спавали смо на штали ја и мати. Брат је остао у Вилић Селу, одвео га усташа да му чува говеда. Мати је била код Пана Кулића и Јеке, а ја код Ђуле Кулић, човјек јој био ратни заробљеник, имала ћерку Миру. Сестра је остала у Мајуру. Ту смо чували говеда. Ја сам, не знајући шта сам имао у себе, дао ми Душан Бижић из Међеђе, Десанке Бижић човјек, капут, у том капуту била петокрака. Када смо дошли код те жене, није имала мушке дјеце, та цура је била старија од мене. Сине, скидај све са себе, то је пуно ушију. Све са мене је однијела прати, није имала хлача. Дала ми сукњу од те мале, смијешно али се тако десило. Ту сам чувао коња и краву. Она мени рекла овако – ако имаш нешто у џеповима мораш извадити да се не би поквасило. Ја пипнем у џепама када петокрака, ја сам позеленио, каже шта ти је, јој морам изаћи. Било цокло под кућом од камена, ја сам ту петокраку метнуо у камен. Прошло неколико времена када сам пошао са штале, јер сам ту спавао са матером и братом, прошло мјесец дана видио сам партизане у авлији. Стоја од те Јеке. Када сам чувао краву са том њеном сестром Миром. Ја питао – Мицо, гдје од твоје сестре човјек, каже умро је. Када сам ја њега видио. Опет са том Мицом чувао краве. Мицо, ја ћу теби нешто показати што сам ја пронио кроз логор да нисам знао, а да су ми нашли усташе и Нијемци мене би жива испекли. Шта си имо, шта си имо, ја покажем ту петокраку. Она ме загрли и пољуби, то је моје сестре човјек. Али Дујо, не смије знати нико за то. На основу тророге капе сам их препознао.

Исто те јесени зовне мене неки Стево Кулић из села, каже – оде ти мали Босанац мени да те питам. Какав је крај, каква је земља, па зашто сте морали бјежати, па му ја причам како смо дошли вамо. Каже – шта си пронио кроз логор, каже немој да нико зна. Ја сам одборник партизански, оснива се омладина, Мица ће бити предсједница

⁴² Села припадају данашњој општини Брестовац у Републици Хрватској: Каменски Вучјак, Чечавац. Село Семировац аутор није могао лоцирати, да ли се ради о неком засеоку наведених села или је свједок погрешно рекао назив села (н. а.).

⁴³ Село се назива Јеминовац и налази се у данашњој општини Брестовац, Пожешко-славонска жупанија, Република Хрватска (н. а.).

омладине, немој нико да зна. Ја сам '44. пред прољеће сашео капу, Ката нека партизанку и метно ту петокраку на главу. Ту смо били, а био један одборник из Церника. Ишла офанзива преко Псуња 1944,⁴⁴ било је борба. Погинуо је Славка Бјелића отац Велимир из Вучјака, сусједно село, и погинуо је из Јеменовца Марка Кулића син у борби на страни партизана. Дошла предстража у Јеменовац, партизани. Били у поповој кући. Када су побили и догјерали усташе. Ми смо чували крмке у шуми. Крмци су јели људе те што су побили. Било је наређење ће ко шта виде, дјеца, мораш јавити. Ми смо сашли, Драгоја Борковић из Турјака, Стево Мијатовић из села Јеменовца, Миле Миљатовић, ја и Славко. Нас смо пет сашли из шуме, побили их и бацили их у ту шуму.

Када смо ми дошли у ту предстражу да јавимо, кажу ми смо то средили, нек их једу. Био неки човјек, златне зубе имао, пита окле сте ви, ја сам био најмањи међу њима. Окле си ти мали, ја сам из Босанске Дубице, село Доња Градина. Познаш ти Марка Пуђу, не познам, Станка Пјевића, Илију Рокић – то ми је комшија. Како је твом ћаћи име, отац Ђоко, каже мати Ката, пољуби ме и метну у крило. Ја сам био на твојој штали осам дана. Каже – ће ти је мати, ај ти по њу. Када је мати дошла, она се са њим љуби – ће си, брате, он њој – ће си сестро, гдје су ти дјеца. Стоја ми у партизанима у пожешком одреду, син ми је старији у Вилић Селу⁴⁵. Каже – Като, што брже га извуци, биће напад на Пожегу и неко мати оде, нађе и Милана извуче у Јеменовац, касније био код Крсте Кулића. Ту смо били док се није ослободило. За одборника, тај Ђура је имао двоје дјеце, једно је жена однијела, једно је он узео и бјежао. Мене сведе у Дежевице,⁴⁶ село било хрватско, ја нисам знао, мене оставио у једну собу и закључао. То село је било пуно војске. Ја утекнем у један ћошак, када је свањивало ја искочим, кренем за ова српска села. Прво је било Разно, село, ишао сам цестом, иду три војника, три усташе.

Мали ће с' ти био, реко' – мој газда продао крмачу у Дежевце код неког човјека, па ја гонио. Гдје ћеш, сад идем ту у Разно, прво село, опет рпа њих, сва села српска исправна нису била спаљена. Сада Копривна. Каже мени један – мали, видиш тамо, иди живицом, немој

⁴⁴ Борбе су биле интензивне у западној Славонији током 1944. и било их је више у различитим временским интервалима, тако да аутор не може са сигурношћу навести датум о којем свједок говори (н. а.).

⁴⁵ Вилић Село, као и већ наведена, налази се у општини Брестовац, Пожешко-славонска жупанија, Република Хрватска (н. а.).

⁴⁶ Исто.

ићи цестом. Ја у тој јеменовачкој шуми гдје сам чувао крмке, било око поднева. Када Нијемци у шуми, ја брже у неку извалину сакријем се, ућутио се, нисам ништа јео читав дан. Када пред ноћ мрачак одем у Чечавац, нема никог. Идем ја у слагалиште горе партизанско, знао сам гдје је то било. Пошто смо ми дјеца као пионири носили воће и так. Прво су партизани правили састанак да се народ враћа у Босну. Један Бјелић Миодраг, командант пожешког одреда гдје моја сестра била код њега, рекне мојој матери – Като, ти не иди никуда. И оду из Турјака од тога Драгоје Борковића оде мати и четверо дјеце⁴⁷. А Мијатовић Јоцо, стари човјек, један његов син био у партизанима. Од Драгоје Борковића сви су изгинули. Рекао тај стари Јоцо његовој матери – снашо, немој водити Драгоју, њега ће убити, што буду јела моја дјеца јешће и он. Тај је стари имао троје Босанаца, Јелу, Анђу и Драгоју. Ту долазе партизани, буду, па усташе, становници се не дирају. Један усташа изиђе, био тај Стево Мијатовић, каже – дјецо, ова мала што је у кући, чије ово дијете. Каже тај Стево – то је моја сестра. Ајде изведи је одма изведи из куће, оће један усташа да је закоље. Ја и тај Стево ми је сакријемо под кацу и вратимо се, била Смиља. Та је Смиља од тада викала брате, а њена мајка – ти си мој син.

[Дио сјећања о Градини након рата 1945.]

Дошли смо из Градишке до Новске влаком. Од Новске пјешке до Јасеновца, једну ноћ смо ноћили у Јасеновцу онда смо прешли неким чамцем. Није нас могло пуно стати. Пуно био шупаљ, неко је морао пуљати воду. Јасеновац био доста попаљен, порушен⁴⁸. Када смо прошли крај логора, тачније пруге, када смо прешли у Градину. Прешли смо, нигдје никог није било. Ошли у Међеђу, ту смо били једно вријеме, исто код те Наде. Онда су почели људи враћати. Почели насељавати у Градину, ту у Жабића кући биле четири фамилије. Био јечам, посијале усташе, биле омладинске бригаде и сав тај јечам носили код Марте Миливојац у једну кућу и када су ту трпали нама су дали по

⁴⁷ У попису убијених за општину Босанска Градишка, село Турјак, презиме Борковић је веома заступљено, што отежава да аутор покуша пронаћи наведене из сјећања, www.muzejgenocida.rs, *Popis žrtava Drugog svjetskog rata u BiH, opština Bosanska Gradiška, naselje Turjak* pdf format, 653.

⁴⁸ Ђорђе Миловић, *Jasenovac 1945–1947. Foto-monografija*, Јасеновац 2016, 242–262. Преглед фотографија самог мјеста Јасеновац потврђује наводе из сјећања (н. а.).

десет кила по члану. Нашао сам овде један леш као муслиманке, наредили су нам да затрпамо. Дошли смо до те Жабић куће, док нисмо уселили унутра било је сламе, ту сламу ишчистили. Потом до тополе, на тополи су били клинови и ланци и жице чиме су вјешали људе, нисам затекао лешеве. Вратили се ми у шестом мјесецу 1945, половина јуна мјесеца. Када смо дошли, почео се народ насељавати. Први је населио Драган Корица. Ми смо били у Жабића кући. Познавао сам Душана Пуђу, био од мене старији, ишао у трећи разред, ја ишао у први. Жито је жјевено, нашли смо лешеве па смо их купили,⁴⁹ нашли их на њиви тишинаца врбик.⁵⁰ Нашли смо лешева по пољу. Ту је био гробље усташко, били крстови, било их једно 10-12, знам да су ископали једног из Дарувара, дошла фамилија по њега.⁵¹ У Љубана Вукића кућа нашли смо суђа, код Пере бабиног туј смо нашли касу као пећ поклопиту, тај Душан Пуђа отвори поклопац, били спискови запаљени. То су били неки били документи, чим смо отворили одмах се распало. Ошли на гробље друго, нађемо вагоне и пругу, други дан и возали се. Са Бјелевина ту је било казневи и затекли шине и хрпу букагија, шерафи, жељеза. Ту је био пут државни, врбе око посадите и ту су биле гробнице, затекли смо креча. То је било око десетог мјесеца 1945. Већ је жито овр-

⁴⁹ Поред Душана Међаве, још два свједока у својим сјећањима говоре о пронађеним лешевима послје рата 1945. у селу, а то су Милан Малешевић и Милан Пјевић. Јавна установа „Спомен-подручје Доња Градина“, *Књига сјећања*, Доња Градина 2019, 78 и 81.

⁵⁰ Гробно поље Тишина налази се у Спомен-подручју Доња Градина. Прије изградње меморијала земљиште је припадало Љубану Вукићу, синовцу Пере Вукића (н. а.).

⁵¹ Иста локација, само је усташко гробље било одвојено од гробног поља Тишина и било је означено са крстовима. У данашњем времену постоје теорије да је Доња Градина масовно стратиште војника НДХ заробљених на Блајбургу 15. маја 1945. Овакве претпоставке долазе из Републике Хрватске, од људи проусташке оријентације, који кроз публикације и јавне наступе желе да промијене свијест о карактеру НДХ. Аутор истиче да је имао увид у више сјећања људи који су се вратили у мају и јуну 1945. на подручје села Доња Градина, Драксенић и Међеђа. У овим сјећањима нема никаквог помена о масовном усташком гробљу или стратишту заробљених војника НДХ у Доњој Градини, након 15. маја 1945. Немогуће је да локално становништво не би примјетило масовна убиства. Већина свједочи о ужасима који су остали иза усташа, које и наведени свједок потврђује. Гробље је из периода 1942-1945. Аутор не може доказати да ли су сахрањене усташе убијене у борбама или у унутрашњим размјерицама (н. а.).

шито, затекли смо људи гдје висе на дрвећу. Нашли смо двије отрпане гробнице, припремите раке. Нашли смо крај обале велику рпу порција, апарат за бријање, бритава, порција, кантица, жлица, ножића, оних шклопаца. Онда смо код мог лимана нашли прве те порције суђа за један камион натрпати, на мојој њиви смо нашли те куфере. Ја, Душан Пуђа⁵² и Стеван Вукић⁵³ здружили се па смо одали по њивама, ја сам ишао у ту своју ливаду Лиман. Када смо ишли у лиману, то је моја земља, нашли смо два реда куфера дугачка, разних куфера, и ми почнемо отворати у њима је била роба, сва та роба је била готова. Када смо наишли на Чалнику, гробница звана „А“ гробно поље, а нешто се надимало, кад се то пукне крв се надимала, ниси мога ту бити толико смрди. Онда крај њих гробнице гдје је крв ударила из те гробнице, онда смо продужили вамо гдје су двије гробнице које су откопане. Засуте су када је Сарајево пут радило насип.⁵⁴ Ту смо видјели пругу,⁵⁵ нисмо знали да има ту пруга, направљена је у рату. Када смо дошли на ту пругу нашли смо три вагонића,⁵⁶ ми гурали их, на тој Бјелевини смо нашли каце са шерафима,⁵⁷ туј су кували сапун,⁵⁸ нашли смо ту рпу креча. Под њима су ложили ватру. Ватра под њима ложена, дигнути на ногама.

Пруга је ишла на чалинку на Саву, ту је била рпа костију истрешено. Нашли смо једну гробницу велику. Из Кошутарице један Јоза Ивашинов,⁵⁹ био стражар у Градини, послје рата радио са мном у Јасеновцу и причао ми. Море бити једно 700-800 дјеце, претежно женска дјеца у тој гробници су побијени. Била једна цурица, било дјеце од 6 до 12 година. И каже она тог је једног цурица љубила једног усташу по руци – нећеш мене, чико, заклати, и он је наредио, тај Жиле, да до-

⁵² Душан Пуђа, рођен 1928. године у селу Доња Градина. Био је дугогодишњи радник некадашњег јединственог спомен-подручја Јасеновац. Аутор је ступио у контакт са наведеним али због лошег здравственог стања свједока није био у могућности да потврди наводе из сјећања (н. а.).

⁵³ Лице је преминуло (н. а.).

⁵⁴ Насип је рађен педесетих година двадесетог вијека (н. а.).

⁵⁵ Ђ. Mihovilović, *n. d.*, 230. Фотографије снимљене 1947. године приказују завршни дио пруге који је водио у ријеку Саву. Локалитет Лимани (н. а.).

⁵⁶ Вагонети нису сачувани (н. а.).

⁵⁷ Мисли се на казане који су изложени у Спомен-подручју.

⁵⁸ Писани траг о усташкој производњи сапуна од људи оставио је јасеновачки логораш Фуад Миџић, Д. Мотл, *n. d.*, 92-94.

⁵⁹ Иако га Душан назива овим именом, ријеч је о познатом усташу из села Кошутарица, Иви са Раковица (н. а.).

несе врећу и њу метно у врећу и када је та је гробница откопавана нађена је врећа и кости. Преко ње је насип прошао, прва испод рампе десно када скрећеш данас. Јоза Ивашинов или Додиг, не знам тачно. Радио са мном послѣ рата у Хрватској Дубици на једној згради. Сазно сам од њега о ономе човјеку из села Клепци, гдје га тај Жиле сјекао, метнуо га на пањ у шуми и рекао да виче живио Анте Павелић, док је могао говорити рекао му – дијете, ти ради свог посла. Причао ми тај Јоза, нисам ја ту био сам, био је Душан Удовчић али је Душан умро.

Доље у пољу код међавске тополе нашли човјека на ражњу ђе печен, мушко, и није изгорио кости, није се још распао. Затекли печеног човјека на ражњу, били са мном Стеван Вукић је умро, Душан Пуђа је негдје у брдима, не знам је ли жив. Ту у спомен-подручју од Живковића Недељка⁶⁰ била њива. Био је мушко, имао крупне зубе, нису били избијени, ноге још биле доље кости жуте велике дугачке, како је изгорио жица олабавила. Био свезан бодљивом жицом, има дебело дрво и рашље, као да је окретат ударито у земљу.⁶¹

Ми смо нашли на Бјељевинама једног човјека гдје виси, капут је на њему био. Био дугачки зимски капут на њему, осјекли шпагу и скинули га и закопали. Душан Пуђа узео себи капут, каже ваља опрати. Сада гдје је мост, ту смо нашли доста суђа, жилета, бритава, виљушка, суђа, већином као ранци порције. Остало је више, остала Пере Жабића, Миље Рокића, тог Васе што сам причао о њему али је пола остало. Остало читава Марка Миливојчева, штала била запалита али остао зид, остала Милана Пјевића⁶², Милана Корице, остала Мирка Вукића,

⁶⁰ Из села Доња Градина, по националности Србин, био је у логорима у Норвешкој. На списку преживјелих води се под редним бројем 196. Милорад Ашковић, Благоје Маринковић, Љубомир Петровић, *У логорима у северној Норвешкој*, Београд 1979, 402. Постоји парцела земљишта која је била у власништву поменутог Недељка. Аутор не може са сигурношћу потврдити да ли данас припада Спомен-подручју или се налази у непосредној близини (н. а.).

⁶¹ Аутору је усмено потврдио 18. фебруара 2020. године у селу Доња Градина мјештанин села Васо Рокић (1938) да је тврдња Душана Међаве тачна. По сјећању, мајка Васе Рокића је прво затекла да би потом и Васо отишао и увјерио се да је заиста ријеч о убијеном човјеку који је печен на ражњу. Потом је рекао да није ријеч о њиви Живковић Недељка, него од Милана Пјевића. Парцеле граниче тако да може да буде тачна локација и једна и друга (н. а.).

⁶² Милан Пјевић 1928–2019, *Књига сјећања*, 79.

Марице Кесића, била дрвена, остала Јање Корице, Љубанова кућа, Перна.⁶³

*Фотографија из 1947. у селу Доња Градина,
Љубан Вукић (1932) задњи здесна.*

На мјесту цркве ударите бандере,⁶⁴ било за струју. Бункер⁶⁵ је био на крчевинама зидани, био је један на раздвајању путева у Градини. Зидани на крчевинама на граоришту дрвени, три дрвена и два зидана. Био је још на пресанцима, порушили га ја и мој брат, порушили и правили неку кућицу.

⁶³ Кућа Пере Вукића, стрица од Љубана Вукића, који је наслиједио кућу, потом направио нову на истој локацији. Осамдесетих година морао је напустити кућу, која је ушла у ужу зону Спомен-подручја Доња Градина, након чега је порушена. Поред Вукића куће, ту се налазио прихватни логор, грбно поље Тишина као и пристаниште скеле. Већина жртва је прошла овим путем, из Јасеновца скелом у Градину, након тога у прихватни логор и на крају би их задесила смрт у масовним гробницама.

Фотографија куће Љубана Вукића, коју је направио 1960-их на локацији куће Пере Вукића.

⁶⁴ Усташе су струју спровеле у Доњу Градину због телефонске централе. Градина је припадала другој линији, која је ишла из сједишта здруга у Јасеновцу преко Савског моста у Дубицу, Уштицу и Градину. Antun Miletić, *Koncentracioni logor Jasenovac, Dokumenta*, Књига III, Beograd-Jasenovac 1987, 700. У селу је подигнут крст на мјесту негдашње цркве. Једна од ријетких цркава СПЦ која није обновљена на подручју Козарске Дубице из периода 1941-1945 (н. а.).

⁶⁵ У документу који је објавио Милетић помиње се и градња дрвених бункера пет километара од Градине према планини Просари. Ови бункери су грађени љета 1944. године. А. Miletić, *n. d.*, 700. У сјећању локације бункера, ближе селу, и поред дрвених била су и два зидана. Можемо претпоставити да је постојало више бункера у различитим периоду, а оно што им је било заједничко јесте заштита самог логора и његовог највећег стратишта у Доњој Градини (н. а.).

Јавна установа Спомен-подручје Доња Градина, 20. фебруар 2020, Вукића кућа.

Гробно поље Тишина, четири масовне гробнице, 20. фебруар 2020.

Локација прихватног логора, 20. фебруар 2020.

Локација Храма Вазнесења Господњег - Спасовдан у Доњој Радини, 20. фебруар 2020.

Душан (Ђоко) Међава
(1932)

Аутор фотографије
Мирко Димић, 30. августа 2019.

ЈУСП Доња Градина,
Збирка фотографија,
неинвентарисано.

Гдје је црква⁶⁶ била цинтор ту смо нашли кључ, само фодамент остао. Гдје је Љубан, то је црквено. Цинтор је даровао Милан Миљуш, Никола Миљуш и Станко Миљуш су даровали за цркву земљу за вријеме бивше Југославије Ту смо затекли скелу залиту у врби, има бетон, има пристаниште гдје везано.⁶⁷ Била на сајлу скела свезата за стубове, био је чекрк, скела, само је вода гурала ако идеш од Јасеновца задњи крај иде низводно, иде укусо.

⁶⁶ Храм посвећен Вазнесењу Господњем -Спасовдану, подигнута 1907, а срушена 1942. Ј. Мирковић, *н. д.*, 397.

⁶⁷ Опис скеле одговара опису који је дао др Никола Николић, као и у Програму уређења из 1977. године. Николић даје и димензије скеле - 6 метара ширине и 16 дужине, привезана дебелом жељезном жицом за два чврста бетонска постаментна на једној и другој обали. Н. Николић, *н. д.*, 576. У програму уређења постоје двије верзије описа скеле. Прва - идентичан опис као код Николића. Друга верзија - да се скела састојала од два велика чамца састављена подијумом, док је на исти начин била везана као у претходном опису скеле. *Program uređenja*, 9. Фотографију пристаништа у Доњој Градини из 1945. са постументима погледати у Ђ. Mihovilović, *н. д.*, 222. У спомен-подручју постоји означена локација пристаништа скеле (н. а.).

Извори

- Knjiga video-zapisa, JUSP-VS-48, Благоја Ђукић, 30. 7. 2019.
- Knjiga video-zapisa, JUSP-VS-49, Душан Мећава, 30. 7. 2019.
- Mihovilović, Đorđe, *Jasenovac 1945-1947, Foto-monografija*, Jasenovac 2016.
- Вујасиновић, Славко, *Срби као птице*, мемоари, приредио Симо Брдар, Бања Лука 1994.
- Program uređenja Spomen-područja Donja Gradina*, Urbanistički zavod BiH, Sarajevo 1977.
- <www.muzejgenocida.rs> *Popis žrtava Drugog svetskog rata u BiH, opština Bosanska Gradiška, naselje Turjak*, PDF format.
- Јавна установа Спомен-подручје Доња Градина, *Књига сјећања*, Доња Градина 2019.
- Miletić Antun, *Koncentracioni logor Jasenovac, Dokumenta*, Knjiga III, Beograd – Jasenovac 1987.
- Зборник докумената и података о Народноослободилачком рату југословенских народа*, Том IV, Књига 4, Београд 1952.

Литература

- Ашковић, Милорад, Маринковић, Благоје, Петровић, Љубомир, *У логорима у северној Норвешкој*, Београд 1979.
- Bulajić, Milan, *Ustaški zločin genocida i suđenje Andriji Artukoviću 1986. godine II*, Beograd 1988.
- Bulatović, Radomir, *Koncentracioni logor Jasenovac s posebnim osvrtom na Donju Gradinu*, Sarajevo 1990.
- Vukić, Igor, *Radni logor Jasenovac*, Zagreb 2018.
- Dragić, Mile, *Tragedija sela Mlake i Jablanca u toku II. svjetskog rata 1941-1945*, Novska 1989.
- Mačković-Skula, Mića, Mačković, Davor, *Jasenovac na Savi*, Jasenovac 2007.
- Мирковић, Јован, *Страдање Српске православне цркве у Независној Држави Хрватској*, Београд 2016.
- Мотл, Дејан, *Доња Градина, од села до меморијала*, Доња Градина 2016.
- Николић, др Никола, *Јасеновачки логор*, Београд 2015.

- Одић, Славко, Комарица, Славко, *Зашто Јасеновац није ослобођен*, Београд 2005.
- Samardžija, Dušan D., *Bosanskodubičko područje u NOR-u i socijalističkoj revoluciji 1941-1945*, Bosanska Dubica 1984.
- Слијепчевић, Гојко, *Кроз васкрсење светиња козарско-дубичких*, Козарска Дубица 2016.
- Тулековић Тања, *Драксенић 1941-1945*, Доња Градина 2016.
- Топола III, Часопис ЈУ Спомен-подручја Доња Градина, Доња Градина 2017.
- Топола IV, Часопис ЈУ Спомен-подручја Доња Градина, Доња Градина 2018.
- Ćurguz, Dragutin, Vignjević, Milorad, *Drugi krajiški narodnooslobodilački (kozarski) odred „Mladen Stojanović“*, Prijedor 1982.

Mirko Dimić

“Testimonies of Blagoje Đukić and Dušan Mećava”

Blagoje Đukić (1928) from the village of Klekovci testified about the arrest and deportation of his family to a concentration camp in the summer of 1942. In addition, the testimony of Dušan Mećava (1932) from the village of Donja Gradina holds special value given the fact that it tells us about the village after the year 1945. The remains and ruins left by the ustaše, conveyed by the given testimonies, emphasize the monstrosity of the Jasenovac Concentration Camp and its largest execution site in Donja Gradina.